

- derzhavoiu chy za derzhavu? Selianskyi povstanskyi rukh v Ukraini 1917–1921 rokiv. – Kh.: Klub simeinoho dozvillia, 2017. – S. 282–316.; Komanetska ta Florynska respubliki 1918–1920 rokiv na Lemkivshchyni // Visnyk Svitovoi Federatsii Ukrainskykh Lemkiv, 2013. – № 11–12. – S. 13–16.*
40. Verstiuk V.F. *Pershyy soiuz N. Makhna z radianskoiu vladoiu // Mynule Ukrainy: vidnovleni storinky. – K., 1991. – S. 61–95.*
41. Makhno N. *Russkaia revoliutsiia na Ukraini: V 3-kh kn. – kn. 2. (yiul–dekabr 1918 h.). – Paryzh, 1937. – 183 s.*
42. Tsynt. za: Verstiuk V.F. *Makhnovshchyna: seliansko-povstanskyi rukh na Ukraini (1918–1921). – K., 1992. – 368 s.*
43. Tsynt. za: Volkovynskyi V.M. *Batko Makhno. – K., 1992. – 48 s.*
44. Semanov S. *Makhno. Sudba atamana. – M., 2004. – 320 s.*
45. Volkovynskyi V.N. *Nestor Yvanovych Makhno // Voprosy ystoryi. – 1991. – № 9–10. – S. 38–58.*
46. Lobachov V. *Vыл ly batka Makhno anarkhystom? // Nauka y relyhiia. – 2001. – № 1. – S. 22–24.*
47. Turkevych V., Chubuk M. *Selianskyi vatah iz Hulaiipolia // Istorychnyi kalendar. – K., 1999. – S. 200–202.*
48. Tsynt. za Semanov S. *Makhnovshchyna y eë krakh // Voprosy ystoryi. – 1966. – № 9. – S. 37–60.*
49. Efremov A. *Deistviia protyv Makhno s yanvaria 1920 h. po yanvar 1921 h. // Sbornyk trudov Voenna-nauchnogo obshchestva. – 1921. – kn. 1. – S. 195–215.*

S. Kornovenko

PEASANT REPUBLICS OF THE BEGINNING OF THE XX CENTURY AS AN EXPRESSION OF PEASANT REVOLUTION IN UKRAINE

Peasant republic became one of the phenomena of the peasant revolution in the early twentieth century. In essence, they represented the form of socio-political and social self-organization of peasants, united by common spiritual and cultural, socio-political and socio-economic values/ideals for solving common spiritual, cultural, socio-political and socio-economic issues. The key to understanding the concept of «peasant republic» is a common cause.

Peasant republics had a number of principal and classical features, inherent in this form of formations. First of all, they were the following: the antithesis of sole rule, the election leadership, the presence of legislative and executive institutions, democracy in the peasant understanding in solving common affairs, territorial boundaries, armed formations, etc. The source of power was the peasantry.

As a sociocultural, holistic historical phenomenon peasant republic was the result of the peasant revolution, manifestation of peasant revolutionism, peasant revolt, the implementation of the political program of the peasantry. It convincingly testified to the emergence of a new political subject on the historical scene - a peasant.

Understanding the peasant republic as a socio-cultural, integral historical phenomenon, we conditionally single out in its history two interrelated periods. The first is from 1905 till 1907 and the second is from 1917 till the first half of the 20-ies.

Phenomenality of the peasant republics as a manifestation of the revolutionary nature of the peasantry in the first third of the twentieth century is in the following. Firstly, they showed that there was a «revolution in mind» of peasants. The peasant revolution was, among other things, of a political character. Secondly, the peasant republics became the experience of a real political struggle of the peasants. It was the way in which the peasantry declared itself to be a full active subject of history.

Key words: *peasant revolution, peasant republics, peasant self-government, peasant self-organization, Ukrainian revolution.*

УДК 94(477)

A.A. Котиченко

аспірантка кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, магістрантка Варшавського університету

WIELKA AKCJA RATOWNICZA «WIEŚ DLA DZIECI»*

Статтю присвячено вивченню великої рятівної кампанії, ініційованій урядом Другої Речіпосполитої, з метою підтримки дітей із малозабезпечених родин та дітей-сиріт. По-суті вперше в історії Польської держави було запропоновано і презентовано державний експеримент із спробою подолання бідності серед населення. Частково проаналізовано соціальну ситуацію, в якій опинилося населення після завершення війни. За змістом кампанія «Село для дитини» була спробою залучити маленького громадянина до праці з малого віку. Однак велика кількість дітей, які перебували за межею бідності, створила для держави пряме завдання: ініціювати дієву соціальну політику та заходи боротьби з бідністю. Авторка звертає увагу на інноваційність презентованого досвіду, який подекуди зазнав негативних колізій та хибного шляху.

Ключові слова: *Друга Річпосполита, соціальна політика, діти, село, держава, допомога.*

Adnotacja. *Artykuł poświęcony jest poważnej kampanii ratunkowej zainicjowanej przez rząd Drugiej Rzeczypospolitej w celu wsparcia dzieci z rodzin o niskich dochodach i sierot. W istocie, po raz pierwszy w dziejach państwa polskiego zaproponowano eksperyment państwowy, który przedstawiono próbą przezwyciężenia ubóstwa wśród ludności. Czcęściowa analiza sytuacji społecznej, w której ludność pojawiła się po zakończeniu wojny. Zgodnie z treścią kampanii „Wioska dla dziecka” była próbą przyciągnięcia małego obywatela do pracy od najmłodszych lat. Jednak duża liczba dzieci, które znajdowały się poniżej granicy ubóstwa, stworzyła bezpośrednie zadanie dla państwa: zainicjować skuteczną politykę społeczną i środki walki z ubóstwem. Autor zwraca uwagę na innowacyjność prezentowanego doświadczenia, które niekiedy doświadcza negatywnej kolizji i fałszywej ścieżki.*

Słowa kluczowe: *Druga Rzeczpospolita, polityka społeczna, dzieci, wieś, państwo, pomoc.*

Stwierdzenie problemu. *Polityka społeczna państwa jest przejawem jej pragnienia do zapewnienia obywatelom standardów społecznych i minimalnych potrzeb. Orientacja społeczna kraju, w szczególności jego aspekt polityczny, jest jednym z najpopularniejszych tematów badań. Jednak koncentrują się głównie na podkreślaniu ogólnych tendencji i polityk kraju, a nie na indywidualnych i eksperymentalnych środkach, które zostały zidentyfikowane.*

Analiza ostatnich badań i publikacji. *Proponowany temat niestety nie jest prezentowany w badaniach naukowych. Niektóre odniesienia do niej znajdują się w pracach Yadvigi Sukhmel, Eligiusha Malolepszego, Małgorzaty Mahakal [1-3].*

Cel artykułu: *na przykładzie jednego z działań społecznych pokazać proces kształtowania polityki*

* Artykuł został opublikowany w ramach pogramu stypendialnego „Artes Liberales”

społecznej Drugiej Rzeczypospolitej w stosunku do dzieci.

Prezentacja podstawowych zasad artykułu. Do drugiej połowy XX w. większość polskiego społeczeństwa stanowiła ludność wiejska, jednak historia wsi stosunkowo rzadko zajmuje uwagę badaczy. Wprawdzie dotychczas ukazało się sporo opracowań szczegółowych, widoczny jest deficyt publikacji o charakterze syntetycznym i podręcznikowym, zwłaszcza poświęconych historii gospodarczej oraz dziejom wsi w XX w. Szczególnie rzadko tematyka wiejska znajduje odzwierciedlenie w materiałach dydaktycznych. W dziejach polskiej wsi w XX w. zdecydowanie więcej było okresów niekorzystnych niż okresów dobrej koniunktury gospodarczej i politycznej. W latach międzywojennych nie udało się rozwiązać najważniejszych problemów demograficznych [1, 45].

W okresie międzywojennym ludność wiejska stanowiła aż 73% ogółu mieszkańców kraju. Wśród mieszkańców wsi dominującą, choć wewnętrznie zróżnicowaną grupą byli chłopcy. Rolnictwo stanowiło też źródło utrzymania dla ziemian oraz robotników rolnych zatrudnionych w folwarkach należących do wielkich właścicieli ziemskich. Tylko nieliczni mieszkańcy wsi wykonywali zawody pozarolnicze. Jednym z najważniejszych problemów wsi w tym okresie było ogromne przeludnienie. Na 100 ha gruntów ornych, łąk i pastwisk przypadało w Polsce w połowie lat trzydziestych 81 osób, podczas gdy w Niemczech – 49, Czechosłowacji – 64, a w Danii tylko 36. Jednocześnie plony w tych krajach były znacznie wyższe niż w Polsce. Skala przeludnienia była zróżnicowana regionalnie – najwyższe było ono w województwach południowych, a najniższe w Wielkopolsce [1, 56].

Organizacja wypoczynku dzieci i młodzieży w okresie letnim na ziemiach polskich stało jednym z aktualnych problemów państwa. Pierwsza kolonia wakacyjna dla dzieci w została zorganizowana w r. 1884 z inicjatywy lwowskiego Towarzystwa Pedagogicznego w Rymanowie Zdroju. Jeden z lwowskich pedagogów i przyrodników, rozszerzył, rozbudował i nadał jej charakter nie tylko profilaktyczny, ale i leczniczy. W Galicji organizacja różnorodnych form opieki, w tym letnich kolonii wypoczynkowych, napotykała na poważne trudności. Dostrzegało jej wagi i potrzeb środowisko pedagogiczne; Władysław Probulski w 1913 r. pisał: „Konieczność rozwinięcia szerszej akcji za tworzeniem kolonii wakacyjnych, czuje się i pojmuje dopiero wtedy, kiedy spostrzujemy mnóstwo młodzieży na wsi [1, 57].

Ważnym problemem w zakresie rozwoju tej sprawy była realizacja tych dziedzin w środowisku wiejskim. W okresie międzywojennym na wsi zamieszkiwało około 70 – 75% społeczeństwa ówczesnej Rzeczypospolitej. Można wyróżnić dwa okresy w polityce państwa w zakresie kultury fizycznej na wsi: okres lat 1918 – 1926 i okres lat 1927 – 1939 [1, 62].

W 1918 r. przy Ministerstwie Opieki Społecznej (MOP) powołano Referat, na którego czele stanął W. Osmólski. W rok później, przy tymże Ministerstwie utworzono eksperymentalny Wydział Higieny Dziecięcej, w którego skład wszedł uprzednio powołany referat. Podstawowym celem działalności Referatu, a następnie Wydziału było dążenie do ugruntowania pozycji wychowania dzieci w tworzących się programach szkolnych. W pierwszych latach niepodległości opieka nad wychowaniem dzieci znajdowała się także w

kompetencji Ministerstwa Zdrowia Publicznego. W ramach Ministerstwa utworzono komisję, którą kierował Henryk Jeziorowski. Obok referatu wychowania dzieci, przy ministerstwie powołano do życia komisję do spraw dzieci ze wsi [1, 45].

W latach 1919 – 1922 te organy wykonywały funkcje opiniotwórcze i doradcze w sprawach wychowania dzieci ze wsi. W pierwszych latach powojennych władze państwowe problemu odpoczynku dzieci na wsi nie podejmowały. Na posiedzeniu w 1921 r. działacz turystyczny i sportowy, Mieczysław Orłowicz, zaproponował, by zagadnienie sportu wiejskiego realizować za pośrednictwem wiejskich straży pożarnych i poprzez ustanowienie instruktorów wędrownych [2, 52].

Propozycja M. Orłowicza nie doczekała się realizacji. W latach 1923 – 1925 podjęto dalsze próby tworzenia struktur zarządzania i organizacji w tej dziedzinie. Po likwidacji wspomnianej komisji 25 kwietnia 1925 r. rozporządzeniem Rady Ministrów, została powołana przy Rada Naczelną Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego z jej odpowiednikami terenowym, na szczeblu wojewódzkim i powiatowym. W artykule 12 i 16 rozporządzenia znajdujemy informacje odnoszące się do celów i zadań Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, „rozwijanie na terenie powiatu względnie miasta samodzielnej działalności w dziedzinie wychowania dzieci; przedstawianie Wojewódzkiemu Komitetowi Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego corocznych sprawozdań ze swej działalności oraz o stanie wychowania fizycznego i przystosowania wojskowego w powiecie; Powiatowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego mogą powoływać miejscowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w celu realizowania zamierzeń Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego na obszarze poszczególnych miejscowości lub gmin” [3, 25].

Przytoczone artykuły dotyczące zadań działalności komisji świadczą o zainteresowaniu władz państwowych problematyką wychowania fizycznego, sportu czy szeroko pojętej aktywności fizycznej także w odniesieniu do środowisk wiejskich. Ponadto we wspomnianym rozporządzeniu Rady Ministrów można dostrzec pewne teoretyczne rozwiązania problemu kultury fizycznej na wsi i jego gminne odpowiedniki. W Warszawie 28 marca 1926 r. odbyło się pierwsze posiedzenie plenarne [4, 45].

Jednym z uczestników obrad był Tadeusz Łopuszański, który przedstawił referat nt. „Zadania Komisji nadzwyczajnej Wychowania Dzieci ze Wsi”. T. Łopuszański w swoim wystąpieniu odniósł się m. in. do spraw działalności Wojewódzkich i Powiatowych KWF i PW, natomiast pominął zupełnie problem wychowania fizycznego i sportu na wsi. Działalność komisji trwała niespełna dwa lata. Została zlikwidowana w styczniu 1927 r. [5, 15].

W latach 1918 – 1926 zbudowane zostały zręby organizacyjne wychowania fizycznego i sportu. Dziedziny te znajdowały się w kompetencji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Ministerstwa Zdrowia Publicznego oraz Ministerstwa Opieki Społecznej. Oprócz założeń teoretycznych, w sensie systemowym nie rozwiązano problemu wychowania dzieci na wsi. W ostatnich miesiącach 1926 r. stworzone

zostały podwaliny pod reorganizację struktury kultury fizycznej i przysposobienia wojskowego [6, 38].

Bezpośredni wpływ na przemiany zachodzące w tych dziedzinach miał przewrót majowy (1926 r.) i dojsście do władzy obozu legionowego skupionego wokół marszałka Józefa Piłsudskiego. Na posiedzeniu 10 listopada 1926 r. Prezydium Rady Ministrów pozytywnie odniosło się do wspólnego wniosku ministrów resortu Spraw Wojskowych, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Spraw Wewnętrznych, podejmując uchwałę w sprawie podniesienia poziomu wychowania fizycznego, której wykonanie powierzono ministrowi Spraw Wojskowych⁸. Jednocześnie zalecono utworzenie urzędu państwowego przy tym ministerstwie [7, 19].

Celem tych przedsięwzięć stało się utworzenie 28 stycznia 1927 r. Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego dzieci ze wsi. Do zadań należało koordynowanie działalności w zakresie wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego, a w szczególności ustalanie wytycznych, przedstawianie wniosków i opinii, sprawowanie nadzoru nad instytucjami i organizacjami wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, składanie propozycji budżetu państwa na powyższe dziedziny, a także wydawanie czasopism i wydawnictw. Na stał dyrektor, bezpośrednio podległy Ministrowi Spraw Wojskowych. W latach 1927 – 1939 funkcję tę pełnili kolejno: ppłk J. Ulrych, płk W. Kiliński, gen. J. Olszyna-Wilczyński i gen. K. Sawicki [8, 12].

W skład Urzędu wchodziły wydziały: ogólny, społeczny, wykszolenia i zaopatrzenia oraz dwa referaty: wychowania fizycznego kobiet i dzieci i przysposobienia wojskowego kobiet. Zarządzenie Rady Ministrów z 28 stycznia 1927 r. powołało jednocześnie do życia Radę Naukową Wychowania Fizycznego (RNWF), jako organu doradczego PUWF i PW. W skład RNWF wchodził z urzędu: przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wojskowych, MWR i OP, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz członkowie Rady z nominacji: pracownicy naukowcy z zakresu kultury fizycznej, wojskowi, lekarze, przedstawiciele oświaty¹¹. Na posiedzeniach RNWF zajmowano się problemami kultury fizycznej na wsi. Zwracano uwagę na zróżnicowanie programu wychowania fizycznego i sportu w mieście i na wsi, zastanawiano się nad sprawami rozpowszechnienia i rozpropagowania kultury fizycznej na wsi poprzez zatrudnienie kadry instruktorskiej i budowę obiektów i urządzeń sportowych. W sprawozdaniu z działalności PUWF i PW za rok 1928/1929 czytamy m.in., „W programie uwzględnione jest zróżnicowanie metod pracy dla wsi i miasta, wychodząc z założenia, że miasto chwytą młodzież do różnych towarzystw gimnastycznych i sportowych, wieś zaś daje element przeważnie surowy. Dla młodzieży wiejskiej przeto kładziemy główny nacisk na gimnastykę, odpowiednie gry i zabawy sportowe oraz niektóre elementy lekkiej atletyki, aby wrodzonej sile rolnika dać konieczną giętkość. Pracę tę prowadzą obwodowi i powiatowi komendanci wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, na wsi pierwsi i często jedyni pionierzy ruchu wychowania fizycznego, jego organizatorzy i instruktorzy” [9, 61].

O problemach aktywności fizycznej dzieci i młodzieży szkolnej na wsi wypowiadał się na posiedzeniach RNWF ówczesny przewodniczący Rady — marszałek Józef Piłsudski. W trakcie posiedzenia plenarnego RNWF w 1929 r. J. Piłsudski powiedział, „Drugim rodzajem

indywidualizacji, na którą szczególnie zwróciłbym uwagę, jest niejednakowość typu wychowania fizycznego w wielkich miastach, miasteczkach i wsiach. Zupełnie inne są warunki na wsi, gdzie dziecko samo nieraz musi robić znaczne wysiłki fizyczne. [...] Dziecko w mieście codziennie do tak wielkiego wysiłku nie jest zmuszone. I kto wie czy dobrze jest te same metody stosować tu i tam”. Marszałek Józef Piłsudski był konsekwentny w poglądach dotyczących wychowania fizycznego i sportu w środowisku wiejskim [10, 50].

Świadczą o tym jego wystąpienia w trakcie dyskusji nad sprawozdaniem z działalności PUWF i PW na posiedzeniu plenarnym RNWF, odbytym w Warszawie w dniu 22 maja 1932 r. 14 J. Piłsudski powiedział m.in.: „Stwierdzam, że wieś ma swoje «wychowanie fizyczne», ludzie na wsi mają stale ćwiczenia fizyczne, czy to w orce, czy w bronowaniu, czy w jakiegokolwiek innej pracy fizycznej na roli. Wobec czego dostosowanie wychowania fizycznego do wsi jest rzeczą bardzo trudną. Praca ta zawsze przybiera charakter ćwiczeń fizycznych, stale wykonywanych. Być może, że nie odpowiadają one programowi” [12, 24].

J. Piłsudski był przeciwny jednolitemu programowi w mieście i na wsi w zakresie aktywności fizycznej. Był zwolennikiem wprowadzania do środowisk wiejskich elementów wychowania zdrowotnego, w tym przede wszystkim propagowania i upowszechniania zasad higieny. Poglądy marszałka J. Piłsudskiego w odniesieniu do aktywności fizycznej dzieci i młodzieży wiejskiej były dość jednostronne i konserwatywne. Dlatego też nie może dziwić fakt, że z tymi poglądami polemizowało kilku członków RNWF. Profesor Stanisław Ciechanowski w trakcie posiedzenia RNWF w 1929 r. powiedział: „Nie wiem, czy gdziekolwiek w Europie wymyślono osobne formy wychowania fizycznego dla środowiska miejskiego, a osobne dla wiejskiego. Jakież odbłyśki może i są. Taki materiał jest u pana Bukha pod Kopenhagą”¹⁶. Dyrektor PUWF i PW — płk Władysław Kiliński — wyrażał pogląd, że „kultura fizyczna, która ma iść na wieś, musi mieć zupełnie inny charakter, niż ta, która trafia do miasta”. Był jednocześnie zdania, że aktywność fizyczna mieszkańców wsi jest jednostronna i wymaga zmian, że brak jest w niej czynników wychowawczych. Uważał, że wychowanie fizyczne i sport na wsi spotyka się z uznaniem i chętnie przyjmuje się [13, 45].

Według W. Kilińskiego brak obiektów i sprzętu sportowego. Uwagi i spostrzeżenia W. Kilińskiego w odniesieniu do kultury fizycznej mieszkańców wsi należy uznać za słuszne. W podobnym tonie wypowiadał się profesor Eugeniusz Piasecki: „Młodzieży na wsi w wieku pozaszkolnym, potrzebne są zabiegi wychowawcze dla moralnego podtrzymania. Otóż ze stanowiska czysto fizycznego uważałbym, że zima nie nadaje się na wsi na gimnastykę. [...] Tu pozostaniemy długo jeszcze w tyle za Szwajcarami, gdzie towarzystwa strzeleckie docierają do każdej wsi. [...] Co do lata, to ta sama młodzież, gdy jest wolna od zajęć na roli, a zwłaszcza w niedziele po południu zamiast wałęsać się, będzie w wielkim pożytku podjęta do gier. [...] Takie gry, jak palant, koszykówka, siatkówka itd. mogą dobrze służyć. Za grami przemawia i to jeszcze, że są tradycyjne i są nadal kulturowane. [...] Z tym wszystkim najzupełniej uznaję zasadnicze motywy Pana marszałka, że nie trzeba dążyć do [...] jakiegoś zrównania wsi z miastem. Ale zrównanie to powinno odbywać się i odbywa się na odwrót, tzn. miasto winno upodabniać się do wsi. Powinniśmy coraz częściej

mieszkać i przebywać na wsi”¹⁸. Na posiedzeniu plenarnym RNWF 22 maja 1932 r. Rada pozytywnie zaopiniowała „wniosek w sprawie instruktorów powiatowych”. Treść wniosku była następująca: „Ze względu na propagandę i organizację wychowania fizycznego po wsiach wśród dziatwy i młodzieży szkolnej i pozaszkolnej konieczna jest instytucja instruktorów powiatowych we wszystkich powiatach. Instruktorami byłiby ci nauczyciele szkół powszechnych, którzy ukończyli Wyższy Kurs Nauczycielski, lub ci absolwenci Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego i Studiów Wychowania Fizycznego, którzy by się na to stanowisko specjalnie nadawali. Do obowiązków instruktorów powiatowych przy inspektoratach szkolnych należałoby również społeczna praca na polu wychowania fizycznego również nad młodzieżą pozaszkolną”^[13, 73].

Osoba instruktora powiatowego wpływała na rozwój i upowszechnianie aktywności fizycznej na wsi w sposób zorganizowany. W sprawozdaniu z działalności komisji za lata 1932–1936 znalazł się również fragment odnoszący się do problemów wychowania fizycznego i sportu na wsi. Według sprawozdania, przeprowadził w szeregu gmin propagandowe zawody sportowe dla stwierdzenia skuteczności oraz ustosunkowania się wsi do sportu, szkolił na kursach przodowników, udzielał organizacjom subwencji na akcje obozów i cele wyszkoleniowe. Niewątpliwie takie przedsięwzięcia były realizowane na wsi^[3, 92].

Problemy wychowania dzieci w środowisku wiejskim były podnoszone w trakcie V plenarnego posiedzenia, które odbyła się w Warszawie 12 grudnia 1936 r.²² W dyskusji nad tymi problemami głos zabrały również kobiety. W swoich wypowiedziach poruszyły nowe problemy w wiejskiej kulturze fizycznej, np. Z. Zabawska-Domosławska odniosła się do braku wychowania fizycznego w szkołach zawodowych oraz uważała, że w realizacji kultury fizycznej na wsi powinna być nawiązana współpraca z Kołami Gospodyń Wiejskich, „które propagują na terenie wsi zasady higieny osobistej i kultury życia codziennego”. W ten sposób kobieta wiejska otrzymalaby wiedzę praktyczną, „a nie teorie w postaci pogadank i odczytów”. Był to niezwykle cenny głos w dyskusji, gdyż dotyczył problemów wychowania zdrowotnego i higieny mieszkańców wsi, jak również poruszał rolę, jaką mogły odegrać kobiety w propagowaniu i upowszechnianiu tych aspektów. Jak wynika z przytoczonych fragmentów dyskusji, na posiedzeniach plenarnych problematyka wychowania fizycznego i sportu na wsi nie była traktowana marginalnie. Członkowie Rady starali się wypracować racjonalny program i system upowszechniania kultury fizycznej na wsi. Komisja posiadała swoje odpowiedniki na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, na których czele stali wojewodowie i starostowie. W związku z podziałem administracyjnym II Rzeczypospolitej powołano 16 wojewódzkich komitetów. W obrębie działalności wojewódzkich komitetów, powołano na szczeblu powiatu – powiatowe komitety. W obrębie działalności powiatowego Komitetu WF i PW organizowano gminne Komitety WF i PW. W zadaniach dla PKWF i PW w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego przewidziano m.in.: Komitety miały uzyskać tereny ćwiczeń — boiska, pływalnie, strzelnice i sale gimnastyczne – na użytek stały lub czasowy, bezpłatnie lub za odszkodowaniem; Komitety miały nabyć na

własność przybory i przyrządy do gier i ćwiczeń; Komitety miały zorganizować wychowanie fizyczne młodzieży pozaszkolnej oraz ćwiczenia wychowania fizycznego dla dorosłych; Komitety miały zorganizować doroczne zawody lokalne; dorocznych „Świąt WF i PW”; współpracę z władzami państwowymi, samorządowymi, zarządami stowarzyszeń i klubami sportowymi; organizację komitetów lokalnych we wszystkich miasteczkach i wsiach powiatu; organizowanie kursów dla instruktorów wychowania fizycznego i sportu^[7, 128].

Gminne komisje miały m.in. współpracować z miejscowymi stowarzyszeniami wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, zaopatrywać gminę w urządzenia sportowe oraz sprzęt sportowy, dostarczać pomocy w zakresie kadry instruktorskiej, organizować święta wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, organizować opiekę lekarską w dziedzinach wychowania fizycznego i sportu, przeprowadzać kontrolę organizacji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego na terenie gminy. Na fundusze komitetu składały się subsydia władz państwowych, związków komunalnych, poszczególnych stowarzyszeń i osób, ofiary, darowizny i zapisy oraz dochody z urządzanych na cele komitetu imprez i zawodów sportowych. Komitety gminne składały się z członków z urzędu – m.in. wójt gminy – i członków zwyczajnych, powoływanych spośród miejscowych działaczy na polu wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Powiatowe i gminne wydziały starały się upowszechnić kulturę fizyczną na wsi, np. Powiatowy Komitet WF i PW w Wieluniu (województwo Łódź) rozporządzenia i wnioski w stosunku do propagowania wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego w środowiskach wiejskich, podjął już w trakcie zebrania 17 listopada 1927 r.^[8, 165].

Na wniosek mjra Sosabowskiego uchwalono wydać odezwę do mieszkańców wsi, która wyjaśniałaby cele pracy dotyczące wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego i ich szerzenia w środowisku wiejskim. Ważną rolę we wdrażaniu tych dziedzin mieli odgrywać nauczyciele szkół powszechnych. Ponadto zgłoszono wniosek, aby jak najszybciej powstawały gminne komitety WF i PW. Realizacja tych celów była bardzo ambitna i natrafiała w realizacji na trudności natury bazy sprzętowej, jak i szczupłości odpowiedniej kadry do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. W 1930 r. zostały utworzone i rozpoczęły działalność wszystkie gminne komitety WF i PW na terenie powiatu wieluńskiego. Rolnicy jako grupa zawodowa brali udział w pracach gminnych komitetów WF i PW, byli członkami tego gremium. Problemem równie istotnym były nakłady finansowe na działalność Powiatowych Komitetów WF i PW. Budżet PUWF i PW oraz wydatki samorządów na kulturę fizyczną i przysposobienie wojskowe były stosunkowo najwyższe w latach 1928–1930, natomiast w latach następnych wykazywały tendencję zniżkową^[10, 51].

Ważnym ogniwem działalności były posiadane obiekty i urządzenia sportowe. W 1936 r. na posiedzeniu RNWF powołano komisję pod kierownictwem gen. Stanisława Roupperta. Komisja odbyła dwa posiedzenia i skierowała postulaty do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące wprowadzenia w szkołach „wiejskich gier rodzimych”,

rozszerzenia czasu przeznaczanego na gry i zabawy w szkolnictwie oraz ćwiczenia cieleśne w szkołach rolniczych, seminariach duchownych i Uniwersytetach Ludowych. Opracowany został program szerokiego wprowadzenia tych zmian odnoszący się do elementów usportowienia wsi, szkolenia kadry i instruktorów, wytyczne do prac kadry instruktorskiej i jej organizację, budowę nowych obiektów sportowych 31 boisk sportowych po jednym w każdej gminie. Zamierzenia te miały być wprowadzone w jednym tylko powiecie piotrkowskim (województwo Łódź) — w latach 1938 – 1941. Ze względu na problemy finansowe i wybuch II wojny światowej program ten wdrożono tylko w kilku gminach powiatu piotrkowskiego. Ważnym elementem w propagowaniu i popularyzowaniu wychowania fizycznego, sportu i innych form aktywności fizycznej na wsi przez powiatowe komitety WF i PW było przeprowadzanie powiatowych świąt WF i PW oraz rejonowych świąt WF i PW. W 1930 r., tego rodzaju imprezy sportowe zostały zorganizowane w 9 województwach, 222 starostwach i 277 gminach [5, 92].

Działalność PUWF i PW przyniosła wiele korzystnych zmian w odniesieniu do kultury fizycznej na wsi w II Rzeczypospolitej. Zmiany te nie tylko odnosiły się do zagadnień teoretycznych, lecz również szły w kierunku realizacji celów i zadań w praktyce. PUWF i PW realizował te zadania poprzez własne struktury administracyjne, głównie powiatowe i gminne KWF i PW. Powiatowe i gminne KWF i PW odegrały ważną rolę w zakresie propagowania i upowszechniania wychowania fizycznego i sportu na terenach wiejskich. Działalność tych struktur ożywiła aktywność fizyczną mieszkańców wsi. Problemy kultury fizycznej na wsi były omawiane na posiedzeniach plenarnych RNWF. W tej kwestii zabierali głos m.in. marszałek Józef Piłsudski, profesorowie: Eugeniusz Piasecki i Stanisław Ciechanowski. Dyskusja odnosiła się głównie do programu wychowania fizycznego i sportu na wsi, jak również do wypracowania celów i zadań w zakresie propagowania i upowszechniania kultury fizycznej na wsi [8, 31].

Młodzież, która w mieście zostaje, pochodzi ze sfery najuboższej i jej przede wszystkim należałoby wyjechać na wieś. Nie można było jednak letniego wypoczynku zapewnić wszystkim uczniom z powodu braku środków finansowych. Przysłowiowa „bieda” stanowiła poważną barierę. Ponadto z powodu trudnych warunków życia wielu nieletnich uczniów zatrudniano się w czasie wakacji, podejmując się różnych, dorywczych, zarobkowych zajęć. Początkowo środowiska pedagogów nie zajmowały się problemem pracy uczniów, stojąc na stanowisku, że zarobkowa praca młodocianych w czasie wakacji pozbawiona jest nadzoru szkoły. Zarząd Polskiego Muzeum Szkolnego zwrócił na nią po raz pierwszy uwagę w 1909 r. „Była ona wówczas nowością i budziła sensację, najbardziej dlatego, że zadawała utartej opinii, że młodzież szkolna wstydzi się pracy fizycznej i stroni od niej” [4, 48].

Sprawy pracy zarobkowej nieletnich uczniów i młodzieży jako pierwsi poruszyli lekarze. Problem podjął dr Grzegorz Grzybowski w 1913 r. „Słowie Lekarskim”. Odnosząc się do wakacyjnej pracy zarobkowej „ze stanowiska ogólnolekarsko-społecznego”, wykazał „bezcelowe i szkodliwe zajmowanie młodzieży, względnie dopuszczanie do tego, by młodzież szkolna zajmowała się podczas wakacji fizyczną pracą zarobkową”. Ponadto

zwrócił uwagę na fakt, że w grupie pracujących młodocianych aż „99% pracuje w nieodpowiednim środowisku [...] zdana na wyzysk pracodawcy, który widzi w niej nieukwalifikowany, a bardzo podatny do wyzyskania materiał roboczy” [8, 81].

Przeciętny wiek pracującej młodzieży szkolnej określili na 14–18 lat. Stanowczo potępić pracę ucznia-robotnika. Podobnie negatywnie dr Roman Glassner w „Słowie Lekarskim” z 1913 r. ocenił zatrudnianie nieletnich jako taniej siły roboczej. Dr Władysław Dziewoski również w „Słowie Lekarskim” poddał krytyce pracu młodzieży. Z jego badań wynikało, że praca była za ciężka; młodociani byli zatrudniani przy trzebieniu lasu, budowie kamienicy, ogrodnictwie, cegielni, regulacji Raby, dozorcze maszyn, budowie tramwaju, laboratorium huty żelaza, kolei, przy windzie. Z badań wynikało również, że zbyt długo pracują, wyżywienie jest nieodpowiednie i zbyt często ulegają wypadkom. Wkrótce w sprawie pracy uczniów problem podjęła codzienna prasa: „Czas”, „Nowiny”, „Słowo Polskie”, „Naprzód”, „Kurier Warszawski”, „Kurier Lwowski”. Jak zauważył dr Grzegorz Grzybowski, sprawa zatrudniania młodzieży nabrała rozgłosu i „przeszła na strony dzienników wszelkich odcieni politycznych, widocznie jest bardzo ważną i na czasie, obchodzi jednym słowem całe społeczeństwo” [5, 75].

Redakcja „Słowa Lekarskiego” w r. 1913 w sprawie gimnazjalistów-robotników stwierdziła, że opublikowane artykuły przyniosły skutek w postaci „zarobkowej pracy uczniów ze strony władz szkolnych i kół pedagogicznych”. Ukazujące się teksty zwróciły uwagę Rady Szkolnej Krajowej na problem i wywołały „wielkie poruszenie w kołach wychowawczych”. Rada Szkolna Krajowa okólnikiem z 20 września 1913 r. poleciła dyrekcjom gimnazjów, szkół realnych i seminariów nauczycielskich, aby „sprawę zatrudniania uczniów płatną pracą fizyczną w czasie wakacji uczyniły przedmiotem obrad na osobnej konferencji grona nauczycielskiego i wnioski [11, 55].

Również posiedzenie Koła Nauczycieli Szkół Wyższych w Krakowie 25 października 1913 w całości poświęcone temu zagadnieniu. Na posiedzeniu uchwalono, aby całkowicie jednak nie potępiać pracy uczniów, gdyż „prawdopodobnie ze względu na konieczność zarobku wśród ubogich uczniów znajdują się zawsze tacy, którzy będą się chwyciła przez ferie pracy fizycznej”. Przyjęto natomiast stanowisko, aby sprawę pracy uregulować i pracujących uczniów otoczyć „higieniczną i wychowawczą” opieką. Ponadto wskazano na potrzebę określenia rodzajów pracy, którą młodociani robotnicy mogą wykonywać, oraz potrzebę wprowadzenia badania lekarskiego, które oceniłoby zdolność do pracy. Wnioskiem ostatecznym było stwierdzenie, że „należałoby jak najbardziej rozwinąć instytucji kolonii wakacyjnych, by jak największą liczbę uczniów uchronić od konieczności pracy zarobkowej w miesiącach przeznaczonych na wypoczynek i nabranie sił” [4, 76].

Praca uczniów w czasie wakacji, ogólnie niełatwe, galicyjskie dzieciństwo, przyczyniła się do podejmowania w różnych środowiskach inicjatyw, mających na celu pomoc dzieciom i młodzieży, które wymagały szczególnego wsparcia i opieki. Inicjatywy te były zgodne z sugestią Ministerstwa Opieki Społecznej, które zaleciło organizowanie „samorzutnej działalności na polu ochrony dzieci i opieki nad młodzieżą”. Spontaniczne i raczej okazjonalne akcje organizowane były przez różne

stowarzyszenia dobroczynne, charytatywne, jak np. upominki dla biednych dzieci z okazji różnych świąt, czy urządzane tzw. „Dni Dzieci”, podczas których organizowano loterie, festyny, a najczęściej zbiórki uliczne przeznaczane na wsparcie najbiedniejszych [7, 35].

Pieniążne zbiórki uliczne i datki prywatnych ofiarodawców czy instytucji nadal jednak w niewystarczającym stopniu zabezpieczały możliwość organizacji letniego wypoczynku w szerszym zakresie, mimo że „piękna i pożyteczna myśl stworzenia kolonii dla biednej młodzieży ma w społeczeństwie wiele zwolenników”. Wskutek trudności związanych z pozyskiwaniem funduszy na pokrycie kosztów kolonii, z inicjatywy środowisk pedagogicznych pojawiła się jeszcze jedna inicjatywa umożliwiająca uczniom spędzanie wakacji w naturalnym środowisku. Zapoczątkowała ją decyzja Rady Szkolnej Krajowej, która 25 maja 1912 wydała okólnik w sprawie tworzenia tzw. ludnych kolonii wakacyjnych. W myśl tego okólnika dyrekcje szkół powinny pod koniec roku szkolnego zredagować odezwę do zamożniejszych rodziców z prośbą o przyjęcie biedniejszych uczniów na czas ferii do swoich domów. W okólniku apelowano, aby kto tylko może, przyjął do siebie w czasie wakacji chociaż jedno dziecko i zapewnił mu wyżywienie i opiekę [6, 25].

Kto nie może dziecka przyjąć, niech nada datkę pieniężną na rzecz zorganizowania wakacyjnych kolonii. Dzięki tej inicjatywie Rady Szkolnej Krajowej udało się pomóc w rodzinach 14 uczniów. Nazwiska osób, które zechciały przyjąć uczniów, były podawane do publicznej wiadomości w bieżącej prasie; wśród jednych z pierwszych był leczniczy, gospodarz, dzierżawca dóbr, dzierżawca folwarku, kupiec, kierownik szkoły i ksiądz. Liczba przyjętych przez rodziny uczniów była niewielką wobec pozostających w czasie wakacji. Jednak pojawiła się w świadomości społecznej nowa forma, przy dobrej woli, realnie możliwa do realizacji. Na szeroką skalę idea ta rozwinęła się w sposób zorganizowany dopiero w następstwie okoliczności I wojny światowej i prawdopodobnie w następstwie działalności w tym zakresie Eugenii Schwarzwald, z urodzenia Galicjanki, po zurychskich studiach związanej pracą edukacyjną z Wiedniem. W r. 1916 zapoczątkowała jedną ze swoich ważniejszych inicjatyw pedagogicznych, mianowicie szeroko zakrojoną akcję organizowania letniego wypoczynku dla dzieci w naturalnym środowisku przyrody na terenie Austrii i za granicą [11, 22].

Mianowicie, na przełomie maja i czerwca 1916 r. ukazało się we wszystkich ważniejszych gazetach lapidarne wezwanie, hasło Eugenii Schwarzwald: „Dzieci na wieś”. Był to apel skierowany do obywateli zrywający we wspólne zadanie niesienia pomocy w czasie wakacji tysiącom, potrzebujących dzieci. Wkrótce powołane zostało stowarzyszenie Dzieci na wieś. Eugenia Schwarzwald w 1924 r. w artykule pod znamienym tytułem *Improwizacja i jej następstwa* napisała, że jej wezwanie z 1916 r. „okazało się jakimś „mystycznym działaniem” [1, 29].

W ciągu czterech dni miliony koron, wiele domów i willi zostało oddane do dyspozycji, tysiące rodziców prosiło o przyjęcie ich dzieci”. Apel Eugenii Schwarzwald został dostrzeżony, zaakceptowany i wsparty przez prasę, pojawiły się liczne artykuły wspomagające akcję, informujące i relacjonujące bieżące dokonania. „Neues Wiener Tagblatt” pisał, że jeśli ktoś jest bogatszy o znaczącą, humanitarną, socjalno-higieniczną akcję, gdyż

Eugenia Schwarzwald z „zapalem i szczęśliwą energią” zapoczątkowała o widocznym sukcesie akcję i wysłała na wieś 4000 dzieci [3, 81].

Podobne działania, aby „dzieci wysłano na wieś”, zaczęto podejmować również w Galicji. W celu koordynacji działań powstało we Lwowie, podobnie jak w Wiedniu, stowarzyszenie pod nazwą Zjednoczony Komitet Dzieci na wieś. Komitet, jak podawała „Gazeta Lwowska”, „zawiązał się we Lwowie ze znanych pryncypali uczącej się dziatwy”. Patronat objęli ówczesni arcybiskupi lwowscy, Józef Bilczewski i Józef Teodorowicz; w skład prezydium Komitetu wchodził też przedstawiciel Rady Szkolnej Krajowej, dr Ignacy Dembowski, prof. Ludwik Jaksa-Bykowski oraz dr Karol Zagajewski. Ponadto radny Bolesław Lewicki, dr Józef Serkowski oraz radny Walery Włodzimirski. Ponadto w skład prezydium honorowego weszli: hr Roman Szeptycki, prezydent wyższego Sądu Krajowego, Adolf Karwiński, wiceprezydent Rady Szkolnej dr Fryderyk Zoll, rektor dr Weis, rektor dr Zdzisław Krygowski, wicepr. dr Filip Schleicher, prezydent Dylewski, dyrektor Bolesław Lewicki. Niestrudzoną działalność prowadziły także zainteresowane akcją kobiety, łony znaczących postaci środowiska lwowskiego, jak np. Anna Niezabitowska, żona marszałka Stanisława Niezabitowskiego oraz Karolina Huynowa, łona namiestnika Karola Huyna; sama była znaczącą postacią w środowisku Lwowa, 10 maja 1918 r. została odznaczona w Wiedniu orderem Elżbiety I klasy [3, 42].

Głównym celem działalności Zjednoczonego Komitetu Dzieci na wieś było zbieranie funduszy i organizacja letniego wypoczynku dzieci i młodzieży w formie kolonii; z prośbą o finansowe wsparcie wysłano systematycznie apele do różnych urzędów, przedsiębiorstw, instytucji, szkół. Komitet podzielił się na kilka sekcji. Dużą uwagę przywiązywano do sekcji wychowawczo-organizacyjnej, którą kierował inspektor szkolny, Edward Horwath. Miała na celu organizację merytorycznego przygotowania nadzoru pedagogicznego i wychowawców, którzy zechcą opiekować się dziećmi i młodzieżą w czasie letnich wakacji. Zainteresowani akcją nauczyciele zgłaszali się do sekcji w znacznie większej liczbie w stosunku do zapotrzebowania; czynili to „wyłącznie w tym celu, aby i w czasie ferii nie wypuszczać z rąk pieczy, która jeśli kiedy, to dziś przy braku ojców i panującej demoralizacji, tym gwałtowniej jej potrzebuje”. Przy takim podejściu środowiska pedagogicznego wyrażano przekonanie, że „strona wychowawcza w zupełności odpowie swemu przeznaczeniu”. Natomiast wszystkie sprawy dotyczące konkretnego wysyłania zgłaszanych dzieci, kierownictwo, organizacja, i kontrol przydzielono wydziałowi wykonawczemu [7, 53].

Jednak wskutek braków finansowych na organizowanie potrzebnej liczby kolonii, w maju 1918 r. Zjednoczony Komitet podjął inicjatywę przesłania do „Gazety Lwowskiej” tekstu odezwy zatytułowanej „Dzieci na wieś”. W odezwie obszernie uzasadniono potrzebę zapewnienia wakacyjnego wypoczynku dzieciom i młodzieży, która potrzebuje „pokrzepienia na świeżym powietrzu po wyczerpaniu całoroczną pracą szkolną w niekorzystnych warunkach wielkomiejskich, ale gdzie również rozum pojmuje, że dając młodzieży tych ołwych par tygodnie wiejskiego wypoczynku, społeczeństwo działa niewątpliwie we własnym interesie samozachowawczym”. Odezwa zawierała

dramatyczny apel, aby „wobec ogromnych trudności związanych z urządzeniem kolonii [...] trzeba, aby jak najwięcej osób i rodzin [...] zechciało na czas wakacyjny przystąpić kilka lub choćby jednego czy jedną z pośród potrzebującej wiejskiego wypoczynku młodzieży szkolnej im skromne ale wystarczające utrzymanie i otoczyć ich łyczliwoDcią i ciepłem rodzinnym”. Kto nie może przyjąć dziecka, apelowano, aby zaołyá „ofiar” w postaci gotówki lub produktów społywczych na adres biura lub dzienników lwowskich. Osoby pragnące przyjąć dzieci powinny podawać liczb dzieci, wiek, pácę oraz wysokoDci ewentualnego wynagrodzenia. Odezwy podpisałi czáonkowie prezydium honorowego, tj. lwowscy arcybiskupi i metropolita oraz Karolina Huynowa, Anna Niezabitowska, Adolf Czerwi—ski oraz liczni czáonkowie kuratorium i prezydium czynnego²⁹. Akcj Komitetu Dzieci na wieD wsparáo równieł Polskie Towarzystwo Pedagogiczne i Towarzystwo Nauczycieli Szkóá Wyłszych. Jak w krótkim czasie poinformowaáa „Gazeta Lwowska”, apel Zjednoczonego Komitetu „Dzieci na wieD” nie pozostaá bez echa, zostaá przyjty, „z prawdziwym zrozumieniem i gotowoDcią do ofiar”. PodkreDlano, że „szlachetne hasáo «Dzieci na wieD» przyte i rozumiane zostaáo przez wszystkie sfery i [pewna] liczba dziatwy bdzie mogáa korzystać z pobytu na wsi”³⁰. Prasa nagáaDniaáa wypowiedzi aprobujące liczne fakty przyjmowania przez rodziny dzieci i podkreDlaáa fakty udostępnienia „z ofiaroDci spoáecznej i dobrej woli jednostek schronienia wakacyjnego dla uczniów, np. po wsiach, po dworach”. Pojawiaá si teł propozycja poááczenia wypoczynku z formą, szczególnie dla cháopców, lekkiego zajcia: „[...] mołna by dać cháopcu jakieD lekkie, a odpowiednie zajcie pomocnicze w zarządach, przy którym by cháopcy mogli wykorzystaa czas odpoczynku wakacyjnego, a nie odczuwali, że trzymaní sf za darmo”³¹. Do siedziby komitetu przynoszono spontanicznie dary rzeczowe, pienilne, które záołyáa np. dyrekcja szkoáý ludowej, dyrekcja Teatru Maáego, Bank Krajowy z inicjatywy dyrektora Józefa Padewskiego. Przyjmowano równieł zgáoшения wyraájące gotowoDci przyjcia „po jednym dziecku bezpáatnie przez rodzin na caáe wakacje”. GotowoDci rólnych form pomocy zgáoszano indywidualnie z rólnych Drodowisk; np. hr Otylda Stadnicka odstąpiáa odrestaurowany dom dla potrzebujących wypoczynku uczniów i drewno ze swoich lasów na opaá, czy dyrektor lwowskich i warszawskich teatrów, kompozytor, zaáołyciel Filharmonii Lwowskiej, Ludwik Heller (który záołyá 1000 koron na cele zjednoczonego komitetu) [13, 5-6].

Wnioski. Koniec wakacji 1918 r. w zasadzie kończył inicjatywy i dziaalności Zjednoczonego Komitetu „Dzieci na wieś” w przedstawionej formie. Prezydium komitetu już pod koniec sierpnia 1918 r. przewidywano przekształcenie dotychczasowej formu komitetu w szerszą instytucję, mającą na celu także m.in. objęcie opieką młodzieży w miesiącach zimowych. Zmianie uległa teź sama nazwa stowarzyszenia na: Polskie Towarzystwo „Dzieci na wieś”. Idea organizacji letniego wypoczynku dzieci przechodziła rózne „przeobrażenia”, ale zawsze jej skuteczność, niezależnie od polityki socjalnej państwa, była oparta o zaangażowanie konkretnych osób z rólnych środowisk zatroskanych o dzieci i młodzieź, aprobatą, wsparcie ze strony prasy i wytworzoną ogólną akceptację społeczną.

Formy letniego wypoczynku dzieci i młodzieży uległy zmianie, w szczególności po II wojnie Światowej, wskutek zmienionych rozwiązań systemowych, kiedy nastąpiło upowszechnienie idei letniego wypoczynku dzieci i młodzieży, zmianie uległy także konkretne zasady, warunki, a przede wszystkim podstawy finansowania.

Lista wykorzystanej literatury i źródeł

1. Styk J. *Aktualne kierunki badań nad historią polskiej wsi do 1939 roku. Rekonesans bibliograficzny*, [w:] *Wieś jako przedmiot badań naukowych na początku XXI wieku*, red. M. Halamska, Warszawa 2011, s. 209–220.
2. Kaczorowski A. W., *Wieś w publikacjach Instytutu Pamięci Narodowej*, [w:] *tamże*, s. 221–224.
3. Kostrowicka I., Landau Z., J. Tomaszewski, *Historia gospodarcza Polski XIX i XX wieku*, Warszawa 1984, s. 363.
4. Szymański L., *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Wrocław 1995, s. 14; J. Gaj, K. Hądzelek, *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, Poznań 1997, s. 80 – 81.
5. Kęsik J., *Wojsko Polskie wobec tężyzny fizycznej społeczeństwa 1919 – 1939*, Wrocław 1996, s. 46; zob. teź: J. Kęsik, *Naród pod bronią. Społeczństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918 – 1939*, Wrocław 1998, 344 s.
6. Mierzwiński H., *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*, Białá Podlaska 1992, 400 s.
7. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1925 r. w sprawie utworzenia Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego oraz Wojewódzkich i Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego*, [w:] *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego*, Warszawa 1926, 157 s.
8. *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Wieś dla dzieci 1926*, 200 s.
9. *Rozwadowski P. Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego 1927 – 1939*, Warszawa 2000, 250 s..
10. Słoniewski M. *Koncepcje i organizacja wychowania fizycznego i sportu w okresie międzywojennym*, „*Wieś i Higiena*” 1981, nr 9, 300 s.
11. *Protokół pierwszego posiedzenia Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1927, s. 3 – 4. 12 *Trzecie plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1929, 190 s.
12. *Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1932, s. 51 – 52, 54 – 55. 15 *Tamże*, 155 s.
13. *Trzecie plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*, Warszawa 1929, 200 s.

References

1. Styk, J. (2011). *Current directions of research on the history of the Polish countryside until 1939. Bibliographic Reconnaissance*, [in:] *Village as a subject of scientific research at the beginning of the 21st century*, edited by M. Halamska, Warsaw 2011, pp. (in Pol.)
2. Kaczorowski, A. W. (2007). *Village in the publications of the Institute of National Remembrance* (in Pol.)
3. Kostrowicka, I., Landau, Z., J. Tomaszewski (1984). *Economic History of Poland in the 19th and 20th Century*, Warsaw (in Pol.)
4. Szymański L. (1995) *Physical culture in politics of the Second Polish Republic*, Wrocław (in Pol.)
5. Kęsik J. (1996) *Polish Army against the physical strength of society 1919 - 1939*, Wrocław (in Pol.)
6. Mierzwiński, H. (1992) *Association of Rural Youth of the Republic of Poland “Wici” towards the problems of physical education, sport and tourism (1928 - 1948)*, Białá Podlaska (in Pol.)
7. *Regulation of the Council of Ministers of 25 April 1925 regarding the creation of the Supreme Council for Physical Education and Military Preparation and Provincial and Poviát Committees for Physical Education and Military Preparation*, [in:] *Papers delivered at the first plenary meeting of the Supreme Council for Physical Education and Military*

- Preparation, Warsaw 1926 (in Pol.)
 8. Reports delivered at the first plenary meeting of the Children's Village in 1926 (in Pol.)
 9. Rozwadowski, P. (2000). State Office for Physical Education and Military Preparation 1927 - 1939, Warsaw (in Pol.)
 10. Sloniewski, M. (1981) Concepts and organization of physical education and sport in the interwar period, "Wież i Higiena" (in Pol.)
 11. Minutes of the first meeting of the Scientific Council of Physical Education, Warsaw 1927 (in Pol.)
 12. Fourth plenary meeting of the Scientific Council of Physical Education, Warsaw 1932 (in Pol.)
 13. Third plenary meeting of the Scientific Council of Physical Education, Warsaw 1929 (in Pol.)

A. Kotichenko

GREAT RESCUE ACTION «WIEZ DLA DZIECI»

Article is devoted to a major rescue campaign initiated by the Government of the Second Polish Republic in order to support children from low-income families and orphans. In essence, for the first time in the history of the Polish state, a state experiment was proposed and presented with an attempt to overcome poverty among the population. Partial analysis of the social situation in which the population appeared after the end of the war. According to the content, the campaign "Village for a child" was an attempt to attract a small citizen to work from a young age. However, a large number of children who were below the poverty line created a direct task for the state: to initiate effective social policies and measures to combat poverty. The author draws attention to the innovativeness of the presented experience, which has sometimes experienced a negative collision and a false path.

The purpose of the article is on the example of one of the social activities, show the process of shaping the social policy of the Second Polish Republic in relation to children.

Until the second half of the 20th century, the majority of Polish society was the rural population, but the history of the village relatively rarely takes the attention of researchers. Although many detailed studies have been published so far, there is a visible deficit of publications of a synthetic and textbook nature, especially those devoted to economic history and the history of the village in the 20th century. In particular, rural themes are often reflected in didactic materials. In the history of the Polish countryside in the 20th century, there were definitely more unfavorable periods than periods of good economic and political prosperity. In the interwar years, the most important demographic problems could not be solved. The "Village for the Child" social program was a state exertion, a way to overcome poverty among the population. The idea was to try to give the child the opportunity to earn a living, to combine rest with difficulty. Labor education has become one of the social campaigns, which, however, has small and negative aspects: the use of child labor, manipulation, poor working conditions

End of the summer of 1918 basically ended the initiatives and activities of the United Committee "Children in the countryside" in the form presented. At the end of August 1918, the presidium of the committee was expected to transform the existing form of the committee into a wider institution, aimed also at taking care of young people in the winter months. The very name of the association has also changed: the Polish Society for Children for the Country. The idea of organizing the summer holiday of children underwent various "transformations", but its effectiveness, regardless of the social policy of the state, was based on the involvement of specific people from different backgrounds concerned about children and youth, approval, press support and general social acceptance. The forms of summer recreation of children and youth have changed, especially after the Second World War, as a result of changed system solutions, when the idea of summer recreation of children and teenagers has been promoted, specific rules, conditions and, above all, financing foundations changed.

Key words: Second Rzeczpospolita, social policy, children, body, state, help.

УДК 94:355.24 (477.8)

В.Є. Рутар

кандидат історичних наук,
магістрант Варшавського університету

ВЗАЄМОДІЯ СЕЛЯНСТВА ГАЛИЧИНИ З ДЕРЖАВНИМИ І ВІЙСЬКОВИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ В ХОДІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті окреслено співпрацю населення ЗУНР із державними і військовими органами під час польсько-української війни у листопаді 1918 – липні 1919 рр. Проаналізовано ситуацію і випадок Східної Галичини, де українці і поляки стали заручниками через прагнення місцевих політичних еліт і держав-переможців, які, не враховуючи жодних етнічних чи історичних традицій, вдалися до маніпуляцій, щоб зупинити загрозу червоного терору на власних кордонах. Автор висновок, що українське селянство, яке становило основну верству населення Східної Галичини було заангажоване у державотворчий процес, а чи не найбільше у творення національних збройних сил, ставши ресурсом для мобілізації, підґрунтям для проведення реквізицій, рушієм для добровільних акцій, постачальником продовольства та одягу.

Ключові слова: ЗУНР, Галицька армія, преса, цивільне населення, селяни, добровільна акція, реквізиція, продовольство.

Постановка проблеми. Державне будівництво ЗУНР, а зокрема, його військова складова є однією з популярних тем у дослідженнях українських і польських істориків. Однак, вони переважно зосереджені на висвітленні бойових операцій, організації армії, ігноруючи один, не менш важливий момент – взаємодію «держава-армія-населення». Саме це співіснування в умовах війни між армією, населенням і державою є об'єктом статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти співробітництва Галицької армії з цивільним населенням, а передусім селянством Галичини і Наддніпрянщини висвітлені у працях М. Литвина [1; 2], С. Макарчука [3], В. Рутара [4; 5], Л. Шанковського [6; 7] та ін. Детальніше цю проблему розкриває тогочасна повітова преса на сторінках якої, окрім повідомлень із фронту, державних наказів і розпоряджень, публікувалися відомості про буденне життя мешканців міст і сіл ЗУНР.

Мета статті – окреслити основні моменти співпраці населення ЗУНР із державними і військовими органами в ході польсько-української війни у листопаді 1918 – липні 1919 рр.

Виклад основного матеріалу. Перебуваючи у міжнародній ізоляції, через цілковиту відсутність військової інфраструктури, командування Галицької армії не мало змоги виготовляти і закуповувати військове майно чи продовольство. Відтак, для керівництва ЗУНР залишався чи не єдиний варіант, як звернутися за допомогою до своїх громадян.

З метою залучити якомога більшу кількість патріотів і ознайомити широкі верстви населення з нагальними потребами ГА, активно проводилися повітові зібрання і маніфестації. На них розглядали проблеми, пов'язані з державним будівництвом і лунали заклики допомагати армії всіма можливими способами і засобами [8, арк. 2]. Такі віча відбулися в селах Ролеве та Підбужжя Дрогобицького повіту [9,